

Södertörns högskola | Institutionen för Kommunikation, medier och IT
Kandidatuppsats 15 hp | Journalistik | Vårterminen 2011
Programmet för Journalistik och multimedia

Idealkonstruerade offer och gärningsmän i en verklig värld

– En analys av fyra omskrivna sexualbrottsfall i svensk rikstäckande dagspress under 2000-talet med fokus på genus, etnicitet och social bakgrund.

Av: Mea Salmijärvi och Sandra Vljakovic
Handledare: Kristina Lundgren

Abstract

We have chosen to analyze how four well-known sex crimes were presented in the Swedish national daily newspapers in the 2000s. We chose this topic because sex crimes are considered one of the most terrible crimes. Sex crimes involve the media and upset the society. Our purpose was to analyze if we could identify stereotypes and prejudices about sex crimes in the press reports.

The four sex crimes were: Rissne case in 2000, Tumba case in 2003, Hagamannen case in 2006 and the Stureplan case in 2007. We have read all the news stories from the Swedish national daily newspapers *Svenska dagbladet* and *Expressen* about our four cases. We analyzed a total of 40 articles, five articles from *Svenska dagbladet* and five articles from *Expressen* to each case. It was a strategic choice that resulted in ten articles per case from two national daily newspapers.

We had three discourses in focus: gender, ethnicity and social background, when we analyzed the sex crimes. The method we used was a qualitative text analysis. Our purpose was to analyze how sex offenders and their victims were presented in the national Swedish daily newspapers. The main question was how gender, ethnicity and social background affect the presentation of the perpetrators and their victims.

We have concluded that sex crimes are permeated by myths and that Helen Benedict's eleven rape myths regarding the reporting about sex crimes in the United States several years ago are constantly reproduced in Swedish newspapers in the 2000s. These prejudices are a problem on an individual, national and global level.

Keywords: Ethnicity, gender, rape, social background, sex crimes, virgin or vamp.

Innehållsförteckning

1	Introduktion	4
1.1	Inledning och bakgrund.....	4
1.2	Syfte och frågeställningar.....	5
2	Teoretisk ram och tidigare forskning.....	6
3	Metod och material	9
3.1	Kvalitativ analys.....	9
3.2	Urval - Sexualbrottsfallen	9
3.3	Urval - Artiklar.....	10
3.4	Validitet och reliabilitet.....	10
3.5	Vår operationalisering	11
4	Resultat och analys	12
4.1	Rissnefallet.....	12
4.1.1	Diskursen social bakgrund.....	12
4.1.2	Diskursen genus	15
4.1.3	Diskursen etnicitet	16
4.2	Tumbafallet	18
4.2.1	Diskursen social bakgrund.....	18
4.2.2	Diskursen genus	20
4.2.3	Diskursen etnicitet	22
4.3	Hagamannen.....	24
4.3.1	Diskursen social bakgrund.....	24
4.3.2	Diskursen genus	27
4.3.3	Diskursen etnicitet	29
4.4	Stureplansfallet.....	30

4.4.1	Diskursen social bakgrund.....	30
4.4.2	Diskursen genus.....	33
4.4.3	Diskursen etnicitet.....	36
5	Slutsats och diskussion.....	37
5.1	Manlig dominans är normen på nyhetsredaktionerna.....	37
5.2	Maskulinum och femininum – det traditionella fortlever.....	37
5.3	Idealkonstruerade offer och gärningsmän i en verklig värld.....	38
5.4	Olika grader på offerskalan och skyldighetsskalan.....	39
5.5	Skev verklighetsbild reproduceras i pressen.....	40
5.6	Endast invandrare blir representanter för patriarkatet.....	41
5.7	Nostalgi – nationalism och traditionella könsroller.....	42
5.8	Sexualbrott – en döljande slöja för underliggande problem.....	42
5.9	Myter om sexualbrott – ett globalt problem.....	43
6	Förslag till vidare forskning.....	44
7	Källmaterial och litteraturlista.....	45
7.1	Källmaterial.....	45
7.2	Litteraturlista.....	47
8	Bilaga.....	48

1 Introduktion

1.1 Inledning och bakgrund

”För det är det värsta en tjej kan vara. Förbrukad. Det är alla tjejers skräck. Och det är alla killars makt.” Så skriver Katarina Wennstam i sin bok *Flickan och skulden* år 2002 när hon beskriver hur samhället ser på manlig, respektive kvinnlig sexualitet. I samhällets ögon har kvinnan två roller att välja mellan – horan eller madonnan. Två motpoler som blir avgörande för hur samhället ser på de inblandade i sexualbrottet, samt vad straffet blir. Männens sexualitet är dock inte relevant i samhällets ögon.

I samhället och rättsväsendet pågår en ständig debatt om de så kallade riktiga våldtäkterna, som är överfallsvåldtäkter, och våldtäkter som sker under mer komplicerade omständigheter. De rådande samhällskoderna med alla dess fördomar och explicita genussyn är djupt förankrade i oss och leder till att våldtagna kvinnor skuldbelägger sig själva för att de utsätter sig för ”dumheter”, som i rättsväsendets ögon kan komma att ses som förmildrande omständigheter för våldtäktsmännen.

Samhällets stränga ramar krossar kvinnans självförtroende och kvinnan börjar tro på det samhället och rättsväsendet har indoktrinerat henne i. Hon fick vad hon förtjänade. Minsta lilla oklarhet eller lucka i deras berättelse gör att deras trovärdighet faller ihop som dominobrickor. Rättsväsendet stödjer sig oftast mot gärningsmännens version och ger därmed sitt slutgiltiga svar, att män dominerar och att män har rätt menar Katarina Wennstam.

Sexualbrott väcker starka känslor hos allmänheten och ger upphov till stora rubriker och återkommande bevakning i dagspressen. Enligt den allmänna samhällsuppfattningen är sexualbrott ett av de vidrigaste brotten man kan begå. De omfattande debatterna av vad som räknas som våldtäkt ledde till att sexualbrottslagen reviderades år 2005.

Denna studie har valt att analysera hur fyra omskrivna sexualbrott har framställts i svensk rikstäckande dagspress under 2000-talet. Sexualbrott anses som ett hemskt brott, som engagerar pressen och upprör samhället. Vi valde att kategorisera alla fördomar vi identifierade i de utvalda artiklarna under tre övergripande diskurser: genus, etnicitet samt social bakgrund. De övergripande diskurser vi har valt att analysera har genomsyrat all vår litteratur. Studien är en kvalitativ textanalys av: Rissnefallet år 2000, Tumbafallet år 2003, Hagamannen år 2006 samt Stureplansfallet år 2007.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att analysera fyra omskrivna sexualbrott från 2000-talet som har fått rikstäckande medial uppmärksamhet i Sverige. Vi har utgått från tre övergripande diskurser: genus, etnicitet samt social bakgrund för att dessa tre diskurser på ett eller annat sätt genomsyrar pressens rapportering om sexualbrott. Under analysen har vi försökt att identifiera om det förekommer stereotyper och förutfattade meningar i pressens rapportering.

Vi har ställt följande frågor till materialet:

Hur har gärningsmän inom sexualbrott framställts i svensk rikstäckande dagspress?

Hur har offer för sexualbrott framställts i svensk rikstäckande dagspress?

Vad lägger artiklarna fokus på?

Hur påverkar genus, etnicitet och social bakgrund framställningen av dessa aktörer?

Hur skiljer sig rapporteringen mellan de olika sexualbrottsfallen?

Har framställningen av sexualbrotten förändrats över tid?

2 Teoretisk ram och tidigare forskning

I det här kapitlet presenteras litteraturen vi har tagit del av som berör våra tre diskurser: social bakgrund, genus och etnicitet. Sexualbrott väcker många fördomar. Enligt tidigare forskning fortlever gamla fördomar, stereotyper och invanda tankemönster inte bara i samhället, utan reproduceras även ständigt genom mediernas rapportering. Det här kapitlet ger en tydligare inblick i vår egen studie eftersom den valda litteraturen har varit grunden till den.

Denna studie har inspirerats av boken *Virgin or vamp*, som skrevs av Helen Benedict under tidigt 1990-tal. I boken analyserar författaren hur fyra omskrivna sexualbrott har framställts i amerikanska medier. Författaren har identifierat elva våldtäktsmyter som är återkommande i amerikanska medier. Nedan presenteras våldtäktsmyterna.

Helen Benedict menar att myten ”våldtäkt handlar om sex” ignorerar att det är tortyr våldtäktsmannen vill utsätta offret för genom att använda det som ses som mest intimt och integritetskränkande, sex. Myten ”Gärningsmannen motiveras av sexuell lust” bortser från att gärningsmannens begär att våldta orsakas av ilska, och behovet att dominera och sätta skräck i offret. ”Gärningsmannen är pervers eller psykiskt sjuk” appliceras på våldtäktsmannen när man inte kan skylla på offret. Myten ”Gärningsmannen är oftast svart eller hör till en lägre klass”, är ett rasistiskt missförstånd som får allmänheten att tro att det enbart är svarta våldtäktsmän som ger sig på vita kvinnor. Pressen framställer dem som ett hot och människor bygger mentala spärrar i sitt undermedvetna gentemot svarta.¹

Myten ”kvinnor provocerar fram våldtäkter”, anspelar på att kvinnor genom sina handlingar och sitt utseende frestar männen till att begå våldtäkt. ”Kvinnor förtjänar att bli våldtagna”, menar att kvinnan själv, hennes beteende innan våldtäkten och såkallade ”dumheter” kvinnor begår är orsaken till att de utsätts för våldtäkt. Myten ”endast promiskuösa kvinnor blir våldtagna” leder till att man tror att kvinnor med sexuell frihet i sitt förflutna ger männen en invit

¹ H Benedict, *Virgin or vamp*, sid. 14, 15, 16

till att våldta henne. Även myten ”sexuella övergrepp gör att kvinnan blir ”smutsig” fortlever eftersom samhället ser på övergreppen som en sexuell handling istället för en våldshandling.²

Myten ”våldtäkt är ett straff för tidigare gärningar”, är som en slags försvarsmekanism, det vill säga att dåliga saker händer dåliga människor. ”Kvinnor kommer med våldtäktsanklagelser för att hämnas” menar att man ska skydda mannen från den lögnaktiga kvinnan. Slutligen beskriver författaren myten ”vi och dem”, som inger en falsk trygghet. Genom att skylla våldtäkten på offret känner man sig mindre sårbar och inte som ett potentiellt framtida offer.³

Cynthia Carter har gjort en omfattande undersökning där hon analyserar hur män och kvinnor framställs i nyhetsrapporteringen. Cynthia Carter har kommit fram till att det oftast är män som får uttala sig i pressen. Männerna är auktoritära och figurerar oftast som domare, advokat, polis eller som expert. Enligt författaren figurerar kvinnor oftast i pressen för att ge mer variation i artiklarna då de oftast får illustrera känslor som traditionellt ses som feminina.⁴

Enligt Ylva Brune har ordet invandrare blivit ett begrepp som associeras till olika samhällsproblem, exempelvis kriminalitet, kvinnoförtryck och assimileringproblem. Författaren påstår att vi idealiserar vårt svenska samhälle och svenska män i kontrast till ”de andra”, förtryckande invandarmännen. Svenska män framstår som mindre bestialiska än invandraren, som blir prototypen för allt misslyckat som svenskar enligt en utopisk självbild inte är.⁵

Anna Bredström menar att kön, sexualitet och ras är sociala konstruktioner och att nationalismen är genusrelaterad i grunden. Det är så identiteter skapas. Det är en rådande föreställning att det nationella och kulturella är förevigat och att det finns tydliga skillnader på människor beroende på etnisk och kulturell tillhörighet. Enligt författaren leder det till att vi tar avstånd från ”de andra” trots att vi har fler likheter än olikheter som binder oss samman.⁶

² H Benedict, *Virgin or vamp*, s. 17

³ H Benedict, *Virgin or vamp*, sid. 17-18

⁴ C Carter, *News, gender and power*, s. 227

⁵ Y Brune, *Maktens (o)lika förklädnader*, sid. 148-149

⁶ A Bredström, *Maktens (o)lika förklädnader*, sid. 184-185, 195

Elisabeth Kwarnmark och Inga Tidefors utgår från ett psykodynamiskt perspektiv för att ge en större inblick i hur våldtäktsmän tänker samt vad de har för social bakgrund. Enligt författarna har gärningsmannen aldrig tagit itu med sina traumatiska barndomsminnen. Detta skapar en slags vanmaktskänsla som leder till ett behov av att återfå makt och kontroll genom att utsätta sina offer för förnedring genom sexuellt våld. Författarna menar att våldtäkt är ett uttryck för aggression, snarare än sexuell lust.⁷

Katarina Wennstam har skrivit två populärvetenskapliga böcker till allmänheten: *Flickan och skulden* och *En riktig våldtäktsman*. Författaren menar att överfallsvåldtäkter dominerar medieutrymmet eftersom det inte råder några tvivel om vem som är gärningsman och vem som är offer. Olikheter hos våldtäktsmännen och vanliga män lyfts fram i medierna istället för likheter. Därmed implementerar och samtidigt bekräftar medierna den allmänna missuppfattningen, eftersom överfallsvåldtäkter hör till minoriteten av sexualbrott. Kvinnor anpassar sitt rörelsemönster och vanliga män tar inte åt sig mediebilderna av våldtäktsmän eftersom våldtäktsmännen målas upp som sinnessjuka och monstruösa.⁸

⁷ E Kwarnmark, I Tidefors, *Förövarpsykologi*, s. 36

⁸ K Wennstam, *En riktig våldtäktsman*, s. 59, 64, 117

3 Metod och material

I det här kapitlet presenteras hur analysmaterialet valdes ut, hur hög validiteten och reliabiliteten är i studien, samt hur operationaliseringen av information som framgick om gärningsmän respektive offer kategoriserades under våra tre diskurser: social bakgrund, genus och etnicitet.

3.1 Kvalitativ analys

Denna studie använder sig av en kvalitativ metod för att analysera hur gärningsmän och deras offer framställs i svensk rikstäckande dagspress i fyra omskrivna sexualbrottsfall från 2000-talet. För att utföra en kvalitativ textanalys av materialet utgick vi ifrån boken *Nyheter – Att läsa nyhetstext* som är skriven av Kristina Lundgren, Birgitta Ney och Thorsten Thurén.

För att få en ungefärlig bild av hur rapporteringen såg ut valdes en rikstäckande morgontidning, *Svenska dagbladet*, samt en rikstäckande kvällstidning, *Expressen*. Vi valde att exkludera tidningar med geografisk begränsning eftersom vi ville analysera hur de fyra sexualbrottsfallen blev presenterade för allmänheten i hela Sverige. När den kvalitativa textanalysen utfördes användes ett medieretoriskt perspektiv.

3.2 Urval - Sexualbrottsfallen

Sexualbrottsfallen som analyserades var: Rissnefallet år 2000, Tumbafallet år 2003, fallet med Hagamannen år 2006 samt Stureplansfallet år 2007. Dessa fall valdes eftersom vi ansåg att de var mest lämpliga för studien med avseende på våra tre diskurser: genus, etnicitet samt social bakgrund. Gärningsmännen hade invandrarbakgrund i två av våra fyra fall, vilket underlättade en jämförelse vid analysen med avseende på etnicitetsdiskursen. Även tidsskillnaden mellan fallen fällde avgörandet eftersom vi ville se om rapporteringen hade förändrats.

3.3 Urval - Artiklar

I mediearkivet Retriever sökte vi efter artiklar i ett tidsspänn på två år i samtliga sexualbrottsfall, från att fallen fick medial uppmärksamhet och två år framåt. Sökorden var: Rissne, Tumba, Hagamannen samt Stureplan. Vi läste igenom alla nyhetsartiklar om våra fyra fall i *Svenska dagbladet* och *Expressen* men analyserade totalt 40 artiklar av dem.

I *Svenska dagbladet* och i *Expressen* analyserades artiklar som hör till genren nyheter. Valet föll på nyhetstexter i form av rättegångsreferat och reportage. Notiser och andra kortare artiklar exkluderades ur analysmaterialet eftersom vi bedömde att artiklarna var för korta och därmed inte lika givande för textanalysen. Vi valde även att exkludera ledare, krönikor och insändare, trots att de är opinionsbildande material, då vi ville analysera enbart nyhetstexter vars uppgift är att informera opartiskt och värderingsfritt. Även bildmaterial exkluderades.

Eftersom människor kommer ihåg nyheter allra mest när rapporteringen sker tätt inpå och följetongsnyheter valde vi att ha med två artiklar i ett tidigt skede av varje fall, två artiklar i mitten för att se vilken utveckling rapporteringen har tagit, samt en artikel i slutet för att se hur rapporteringen avslutades.

Vi analyserade fem artiklar ur *Svenska dagbladet* och fem artiklar ur *Expressen* till varje fall. Det blev ett strategiskt urval som gav tio artiklar per fall ur två rikstäckande dagstidningar, totalt 40 artiklar. Varje vald artikel analyserades som tidningsurklipp som vi hämtade ut från Kungliga biblioteket, eftersom vi ville analysera helhetsintrycket läsarna möttes av när de läste artiklarna.

3.4 Validitet och reliabilitet

Validiteten är hög i vår undersökning eftersom vi har hittat lämpliga fall som kan representera våra fyra undersökningsmoment och alla dess 40 analysenheter. Utifrån de tidigare nämnda diskurserna genus, etnicitet och social bakgrund finner vi att dessa fyra sexualbrottsfall var mest lämpliga för vår undersökning under tidsperioden 2000-talet och framåt. Samtliga sexualbrottsfall i denna studie är likartade och ger därmed en hög grad av homogenitet, vilket berättigar generaliserande slutsatser.

Reliabiliteten är hög i vår undersökning eftersom att vi i varje analysenhet försökte identifiera våra operationella indikatorer som är kategoriserade under våra tre diskurser. Tillsammans har vi analyserat samtliga analysenheter på ett identiskt likt tillvägagångssätt med hjälp av våra operationella indikatorer. När en stereotyp eller våldtäktsmyt identifierades i en analysenhet markerades det i kodschemat. På så vis undvek vi slumpmässiga och osystematiska fel.

3.5 Vår operationalisering

Vi har inspirerats av den utvalda litteraturen och har identifierat några faktorer som genomsyrar den tidigare forskningen. Dessa faktorer kategoriserades under de tre diskurserna: genus, etnicitet och social bakgrund. Denna operationalisering hjälpte oss att analysera alla artiklar och alla fall efter samma mönster och lättare identifiera huruvida dessa tre diskurser var förankrade i våra fyra fall.

Varje analysenhet markerades i alfabetisk ordning. Varje tidning hade därmed fem artiklar som markerades från bokstaven A till bokstaven E. Så fort någon av faktorerna identifierades i en analysenhet markerades det i kodschemat med respektive artikels tillhörande bokstav. Vi tog stöd av våra operationella indikatorer för att analysera samtliga sexualbrottsfall på ett identiskt likt tillvägagångssätt.

Efter denna mall analyserades samtliga analysenheter. Med hjälp av operationaliseringen underlättades identifikationen av våra diskurser och därmed även våra frågeställningar. Under bilagor finner ni alla våra operationella indikatorer under våra diskurser: social bakgrund, genus samt etnicitet.

4 Resultat och analys

I det här kapitlet presenteras de fyra sexualbrottsfallen närmare under egna rubriker. Samtliga sexualbrottsfall presenteras i kronologisk ordning och analyseras separat under tre underrubriker: social bakgrund, genus samt etnicitet.

4.1 Rissnefallet

Den 28 januari 2000 blev en 14-årig flicka utsatt för gruppvåldtäkt av nio tonårspojkar i ett parkeringsgarage i Rissne i Sundbyberg. Flickan hade ingen tidigare relation till gärningsmännen men lärde känna dem på tunnelbanan under kvällen strax innan de förgrep sig på henne. Den 5 februari häktades åtta av gärningsmännen, mellan 15 och 16 år gamla, på sannolika skäl misstänka för deltagande i gruppvåldtäkten. En av de misstänkta gärningsmännen kunde inte häktas eftersom han var 14 år gammal och därmed inte straffmyndig. De misstänkta tonårspojkarna var häktade i knappt två veckor innan de släpptes på fri fot, trots att brottsutredningen inte var klar. Misstankarna mot dem hade dock inte blivit försvagade. Den 5 maj 2000 fällde Solna tingsrätt två av pojkarna för grovt sexuellt utnyttjande, och en tredje för medhjälp till grovt sexuellt utnyttjande och stöld. De dömdes till ungdomstjänst medan de övriga gärningsmännen friades i brist på bevis.

4.1.1 Diskursen social bakgrund

I våra första analysenheter i *Svenska dagbladet* nämns varken förövarnas eller offrets sociala bakgrund. Rapporteringen är koncis och läsaren får veta hur våldtäkten gick till men ingenting om aktörerna. De förblir abstrakta för oss. Däremot får vi veta att tonårspojkarna hetsade varandra under gruppvåldtäkten.

”Det innebär att de har peppat varandra och hjälpt till under våldtäkten eller antastat henne på annat sätt.”

(Svenska dagbladet, s. 7, 2000-02-04)

Vi tolkar utdraget ovan som en indikation på den outtalade lojaliteten och solidariteten som finns inom den samhällsgrupp som pojkarna tillhör. Elisabeth Kwarnmark och Inga Tidefors nämner att skillnaden mellan en enskild våldtäkt och gruppvåldtäkt är att det alltid finns en tydlig ledare. Oftast kan man identifiera en initiativtagare, som kontrollerar och styr de andra deltagarna och på så vis utövar makt över både sina kamrater och offret som endast ses som ett redskap för förnedring.⁹ När rapporteringen har fördjupats får vi även i *Expressen* veta att det fanns en given gruppleddare när våldtäkten ägde rum.

I *Expressen* får vi däremot veta mer om gärningsmännens sociala bakgrund. I vår första analysenhet får vi uppfattningen om att gärningsmännen verkar omogna, får vi veta att de skyller på varandra i förhören. Vi tolkar det som att gärningsmännen försöker förminska sin individuella skuld genom att lägga skulden på hela gruppen. Intrycket är att de är svaga pojkar som inte har modet att stå för sina gärningar. Vi får också veta att en av tonårspojkarna har gått till polisen och namngett alla som var på plats i garaget i Rissne. Det kan tolkas som ett tecken på dåligt samvete.

”Pojkarna agerade tillsammans och de är därför lika delaktiga i det som hänt.”

(Expressen, s. 6, 2000-02-04)

När rapporteringen fortlöper i *Expressen* blir gärningsmännens kriminella bakgrund presenterad i en faktaruta i anslutning till artikeln. Vi får även veta att övergreppet var planerat, eftersom en av gärningsmännen tidigare hade berättat om planerna för sin lärarinna inför alla i klassrummet.

När rapporteringen fortlöper i *Svenska dagbladet* får en sociolog uttala sig om Rissnefallet. Han betonar att det är marginaliserade samhällsgrupper omgivna av sociala problem som begår brott. Kriminella ungdomar känner ett utanförskap och söker gemenskap inom gänget. Där anpassar de sig efter gängets oskrivna regler och övertygelser. Sociologen tillägger även att ungdomar som hamnar i kriminella gäng ofta har en brist på empati.

⁹ E Kwarnmark, I Tidefors, *Förövarpsykologi*, sid. 67-68

”Ofta känner de sig inte hemma vare sig i familjen eller i skolan. Gänget blir då en tillflyktsort... Alla de jag har varit i kontakt med har svårt med relationer. De har ett stort förhållande till sina föräldrar, sina syskon och många andra.”

(Svenska dagbladet, s. 14, 2000-02-28)

När *Svenska dagbladet* rapporterar om att de misstänkta gärningsmännen inte kommer att åtalas för våldtäkt utan istället för sexuellt utnyttjande får vi veta mer om den 14-åriga flickan. Båda tidningarna presenterar de ”förmildrande” omständigheter, som har lett till att åtalet har förändrats till gärningsmännens fördel. Dessa omständigheter gör att fallet hamnar i en gråzon och att flickans trovärdighet som våldtäktsoffer sjunker.

”Offret, den 14-åriga flickan, var kraftigt berusad och reagerade inte när de började tafsa på henne.”

(Expressen, s. 6, 2000-04-05)

”[...] Man ser det som en förmildrande omständighet att hon varit full och de inte har behövt använda våld... Jag kan inte visa att hon satt sig till motvärn.”

(Svenska dagbladet, s. 12, 2000-04-06)

Vi tolkar utdragen som en indikation på att den 14-åriga flickan inte är ett idealt offer eftersom att hon var alkoholpåverkad, följde med tonårspojkarna frivilligt till garaget och att hon inte gjorde något verbalt eller fysiskt motstånd. Hon blir medskyldig på grund av att hon försatte sig själv i hjälplöst tillstånd. Det är exempel på två våldtäktsmyter som Helen Benedict nämner, nämligen att kvinnor som utsätter sig själva för ”dumheter” förtjänar att bli våldtagna, samt att endast promiskuösa kvinnor blir våldtagna.

När domen har fastställts får läsaren veta att tre av de misstänkta gärningsmännen blev friade av tingsrätten eftersom den 14-åriga flickan inte hade några fysiska skador och att teknisk bevisning saknades. I vår sista analysenhet i *Svenska dagbladet* får vi veta att tingsrätten tror på den 14-åriga flickans version av berättelsen. Det råder det inga tvivel om att det var en förnedrande handling flickan utsattes för. Vi tolkar det som att hon franstår som ett riktigt våldtäktsoffer i allmänhetens ögon, trots de ”förmildrande” omständigheter som tagits upp i tingsrätten, till gärningsmännens fördel. Denna information kommer dock i slutet av vår sista

artikel. Artikeln ger en indikation på att den informationen inte var högt prioriterad av *Svenska dagbladet*, med tanke på placeringen.

”Flickan har utnyttjats av flera av pojkarna samtidigt under förnedrande och integritetskränkande former och att förövarna har visat en avskyvärd hänsynslöshet mot henne.”

(*Svenska dagbladet*, s.21, 2000-05-06)

4.1.2 Diskursen genus

Varken i *Svenska dagbladet* eller i *Expressen* framgår inte gärningsmännens känslor överhuvudtaget. *Expressen* lägger stor vikt vid att presentera gärningsmännens snedvridna kvinnosyn. I *Svenska dagbladet* uttalar sig en sociolog om den rådande kvinnosynen i förortsgängen och säger att kvinnosynen är oberoende av etnisk tillhörighet. Sociologen menar att de försöker kategorisera kvinnor i två stereotypa grupper: Madonnan, som är en idealiserad bild av verkligheten, och horan som är den fullständiga antitesen mot madonnans goda egenskaper.

”Ofta har de den kvinnosyn som alla våldtäktsmän världen över delar: kvinnosläktet kan delas in i två grupper: madonnor som är min mamma, syster, flickvän – alla de kvinnor som tillhör mig. Horor är de andra.”

(*Svenska dagbladet*, s. 14, 2000-02-28)

”Minst tre av pojkarna genomförde fullbordade samlag med den nästintill medvetlösa flickan. En av dem gav henne dessutom en örfil och skrek upprepade gånger: ”Vakna din hora!”

(*Expressen*, s. 6, 2000-04-05)

”De åtta pojkar som åtalats för sexövergreppen på en 14-årig flicka i Rissne hade ”inspirerats” av en porrfilm.”

(*Expressen*, s. 10, 2000-04-06)

Beskrivningen av Rissnefallet i *Expressen* är en tydlig indikation på att den 14-åriga flickan har varit i underläge och att hon blev utsatt för kränkande verbala och fysiska handlingar under övergreppet. Vi tolkar det som att bilden som förmedlas av porrfilmsindustrin är att en man alltid vill ha sex och dessutom alltid kan utöva sin makt och bevisa sin styrka och man-

lighet genom våldtäkt. Utdragen är indikation av två av Helen Benedicts våldtäktsmyter, nämligen att våldtäkt handlar om sex och att gärningsmannen drivs av stark sexuell lust.

I vår sista analysenhet i *Svenska dagbladet* blir den 14-åriga flickans psykiska hälsa omskriven efter att den fällande domen har fastställts. Dessförinnan är det enbart kvinnojourerna i *Svenska dagbladet* som får uttrycka sitt missnöje över det mildrade åtalet mot de misstänkta gärningsmännen. Även kvinnojouren får typiska feminina egenskaper. Flickans känslor framgår i nästan samtliga analysenheter i *Expressen*. I båda tidningarna råder det inga tvivel om att hon är svag och psykiskt skör. Det är ännu en indikation på att det Cynthia Carter nämner, nämligen att det är kvinnor som får stå för känslor i pressen.¹⁰

”Mildrat åtal för ynglingar upprör kvinnojourerna.”

(Svenska dagbladet, s. 12, 2000-04-06)

”Flickans mamma har vittnat om att dottern blivit apatisk efter övergreppet. Hon har slutat skolan och vill att familjen ska flytta. Flickan var intagen på psykiatrisk klinik när förhandlingen hölls i tingsrätten.”

(Svenska dagbladet, s. 21, 2000-05-06)

4.1.3 Diskursen etnicitet

Expressen informerar läsarna redan i ett tidigt skede om att gärningsmännen inte har etniskt svensk bakgrund. Nästan all rapportering i våra analysenheter i *Expressen* genomsyras av hänvisningar till invandrarnas kvinnosyn som orsaken till att våldtäkten har ägt rum. Det framgår även tydligt att den 14-åriga flickan har svensk bakgrund. I våra analysenheter i *Svenska dagbladet* framgår varken gärningsmännens eller offrets etniska bakgrund.

”I den (filmen) var det en svensk flicka som blev våldtagen av flera killar. Tjejen tyckte om det och därför är det okej att våldta svenska flickor.”

(Expressen, s. 10, 2000-04-06)

¹⁰ C Carter, *News, gender and power*, s. 227

Enligt Katarina Wennstam framgår en förnedrande kvinnosyn endast när gärningsmannen har invandrarbakgrund. Det ger skenet av att man lyfter fram svenska våldtäktsmän som bättre än de med invandrarbakgrund, en kulturell hegemoni som skapar en hierarki där invandarmän är underlägsna etniska svenska män.¹¹ De olika etniska bakgrunderna blir enligt Katarina Wennstam avgörande för om gärningsmannen kommer att beskylla dem för att vara slavar under en föråldrad kultur eller om det får psykologiska eller samhällsliga förklaringar.¹²

När rapporteringen blir mer djupgående i *Svenska dagbladet* gör tidningen ett stort uppslag där en sociolog yttrar sig om gängmentalitet. Sociologen menar att allmänheten och pressen gör fel när de skuldbelägger de misstänkta gärningsmännen på grund av deras etniska och kulturella tillhörighet. Invandrarbakgrunden är gärningsmännens gemensamma nämnare i Rissnefallet men det berättigar inte att pressen generaliserar och låter dessa representera alla invandarmän.

"[...] En kulturell förklaring, av typen "orsaken är invandrarnas syn på kvinnor", gör det för enkelt för sig. En kultur är aldrig något bestående, det är ett sätt att leva och verka, och ett sätt att se och upp leva världen, sätt som hela tiden förändras."

(Svenska dagbladet, s. 14, 2000-02-28)

Utifrån vår sista analysenhet i *Expressen* tolkar vi det som att hänvisningar till etniska och kulturella skillnader som genomsyrade den tidigare rapporteringen i samma tidning bekräftas. Därmed legitimeras den tidigare rapporteringen även när den fällande domen har fastställts, att pojkarnas straff för det sexuella övergreppet blev samtal med en religiös ledare.

"För oss är det ofta svårt att nå de här ungdomarna och deras föräldrar, eftersom de anser att vi svenskar är lite mer lössläppta. När en imam diskuterar etik, moral och kvinnosyn med dem får det större genomslagskraft."

(Expressen, s. 21, 2000-05-06)

Rapporteringen i *Expressen* tolkar vi som ytterligare en våldtäktsmyt som Helen Benedict nämner, nämligen att gärningsmannen är invandrare och hör till en lägre samhällsklass.

¹¹ K Wennstam, *En riktig våldtäktsman*, s. 207

¹² K Wennstam, *En riktig våldtäktsman*, sid. 212-214, 216

4.2 Tumbafallet

Den 16 februari 2003 blev en 35-årig kvinna utsatt för gruppvåldtäkt av sex män i 20-årsåldern i sin lägenhet i Tumba, söder om Stockholm. Den 35-åriga kvinnan och fyra av de misstänkta gärningsmännen var bekanta sedan tidigare och stötte ihop på en krog i Tumba. DNA-prover band samtliga sex män till brottet men endast fyra av dem åtalades. Den 25 april 2003 frikände Huddinge tingsrätt männen från brottet, men fällde dem för stöld och narkotikabrott. Den friade domen överklagades till hovrätten. Den 3 november 2003 blev de misstänkta gärningsmännen frikända även av hovrätten. Domen överklagades till Högsta domstolen. Den 4 maj 2004 friades männen även av Högsta domstolen, eftersom kvinnan var alkoholpåverkad men inte i lagens mening i hjälplöst tillstånd, och för att det inte har förekommit något våld, hot eller tvång.

4.2.1 Diskursen social bakgrund

I våra analysenheter i *Svenska dagbladet* framgår inte gärningsmännens bakgrund. Som läsare får vi endast veta deras ålder. Endast i vår sista analysenhet i *Svenska dagbladet* får vi veta att männen är farliga, eftersom de har hotat den 35-åriga kvinnan. När rapporteringen fortlöper i våra analysenheter i *Expressen* får vi däremot veta mer om de misstänkta gärningsmännens kriminella bakgrund. Dessutom nämns både gärningsmännens och kvinnans versioner av händelseförloppet. Det sammanlagda intrycket och utdragen nedan tolkar vi som en indikation på att männen är hotfulla och aggressiva.

”Samtidigt som männen hånade kvinnan diskuterade de om de skulle döda hennes barns sköldpadda”

(Expressen, s. 10, 2003-11-04)

”Strax efter det att polisen tagit emot anmälan i februari förra året fick kvinnan ett tiotal hotfulla sms från de nu friade männen”

(Svenska dagbladet, s. 7, 2004-05-05)

Dessutom får vi veta i rapporteringens avslutande skede av både *Svenska dagbladet* och *Expressen* att den 35-åriga kvinnan och hennes barn har tvingats flytta från Tumba och leva med skyddad identitet.

”Det (hotfulla sms) blev upprinnelsen till att polisen bedömde hotet mot kvinnan och hennes barn som så starkt att de nu lever under skyddad identitet.”

(Svenska dagbladet, s. 7, 2004-05-05)

Utdraget ovan är exempel på det Katarina Wennstam beskriver att gärningsmännen kan fortsätta att leva som vanligt, oavsett om det blir en friande eller fällande dom. Offrens tillvaro ändras helt och de kan inte återgå till vardagen på samma sätt. De tvingas leva med rykten och väljer att bosätta sig någon annanstans där de kan starta om på nytt.

I *Svenska dagbladet* får vi information om den 35-åriga kvinnans sociala bakgrund. Förutom ålder får vi i den första och sista analysenheten veta att hon är en tvåbarnsmamma. Även *Expressen* poängterar att kvinnan har barn och deras rapportering om fallet genomsyras av att hon är en tvåbarnsmamma. Den 35-åriga kvinnan framstår som ett idealt offer eftersom det enligt Wennstam är mer hemskt att våldta någon som enligt samhällets rådande moral representerar en ”bra” kvinna än en promiskuös kvinna.

”Tvåbarnsmamman var kraftigt berusad och drogad. I flera timmar misstänks de sex männen ha förgripit sig på kvinnan.”

(Expressen, s. 8, 2003-10-18)

Däremot gör omständigheterna att fallet hamnar i en gråzon. I *Svenska dagbladets* analysenheter får läsaren veta att den 35-åriga kvinnan var bekant med männen sedan tidigare och att de träffades på en bar i Tumba. Dessutom var kvinnan alkoholpåverkad och tog självmant med gärningsmännen till sin lägenhet. Dessa omständigheter tolkar vi som en indikation på att kvinnan får skylla sig själv. Det är även ett exempel på en av Helen Benedicts våldtäktsmyter, nämligen att kvinnan försätter sig själv i hjälplösa situationer är orsaken till att de sexuella övergreppen äger rum.

När rapporteringen fortgår i *Expressen* får läsaren veta att kvinnan har varit intim med en av de misstänkta gärningsmännen på dansgolvet i baren. Denna information står i samband med vad som talar mot att rättsväsendet ska tro på kvinnan.

”En berusad kvinna som inte haft det bästa ryktet, de målen brukar läggas ner.”

(Expressen, s. 20, 2004-03-30)

”Hennes väninna har berättat att hon hånglat med den 23-åriga åtalade mannen på dansgolvet [...] Enligt männen har hon tagit initiativet till sexuella umgänget.”

(Expressen, s. 25, 2004-04-01)

Utdragen ovan är exempel på två våldtäktsmyter av Helen Benedicts våldtäktsmyter att kvinnor provocerar fram våldtäkt genom att utföra handlingar som har sexuella anspelningar, samt att det endast är promiskuösa kvinnor som blir våldtagna eftersom männen uppfattar deras beteende som en inbjudan till sexuell aktivitet. Den 35-åriga kvinnan framställs därmed allt mer som medskyldig till de sexuella övergreppen.

Svenska dagbladet och i *Expressen* bekräftar att undersökningar inte har kunnat styrka kvinnans påstående att hon har blivit drogad av gärningsmännen. Det är exempel på ännu en av våldtäktsmyterna, nämligen att kvinnor använder våldtäktsanklagelser för att hämnas. Det framgår även att inget våld eller hot om våld har förekommit. Katarina Wennstam menar att det är ingen som bryr sig om våldtäktsoffrets psykiska skador, om offret inte kan bevisa synliga fysiska skador.¹³

”Själv tror hon att hon drogats på krogen, men enbart alkohol och en mindre mängd cannabis har spårats i proverna som togs dagen efter.”

(Svenska dagbladet, s. 8, 2004-03-31)

”Hon kan inte minnas att hon har blivit hotad. Inget våld har förekommit, visar den medicinska undersökningen. Det finns inga tekniska bevis på att hon varit drogad.”

(Expressen, s. 25, 2004-04-01)

4.2.2 Diskursen genus

Av både *Svenska dagbladets* och *Expressens* rapportering att döma framgår det att gärningsmännen friades av alla instanser i rättsväsendet eftersom att man inte kunde bevisa att männen insåg att den 35-åriga kvinnan var i ett hjälplöst tillstånd under övergreppen. Dessutom hade

¹³ K Wennstam, *Flickan och skulden*, s. 183

kvinnan fragmentariska minnesbilder från händelsen vilket gjorde att hennes trovärdighet sjönk i rättsväsendets ögon.

”Svea hovrätt friade de tre unga männen med hänvisning till att åklagarna inte med tillräcklig grad av säkerhet hade visat att männen insett att den berusade 35-åriga kvinnan var i hjälplöst tillstånd när de hade samlag med kvinnan.”

(Svenska dagbladet, s. 10, 2003-12-02)

”Först friades männen i tingsrätten – det var osäkert om hon hade varit hjälplös. Sedan friades de i hovrätten som menade att hon varit redlös men att männen inte förstått det.”

(Expressen, s. 20, 2004-03-30)

Katarina Wennstam menar att rättsväsendet har en manlig norm och väljer att stödja mannens version av händelsen i bedömningen av fallet när ord står mot ord. Det är en tydlig indikation på att ansvarsbördan ligger hos kvinnan, samt att det är kvinnan som ska se till att mannen förstår att hon inte vill utföra samlag.

Dessutom framgår även fördomen om att män inte kan kontrollera sin sexualdrift när de blir upphetsade. Detta är ännu ett exempel på en av våldtäktsmyterna, nämligen att utseende och handlingar som anspelar på sex frestar männen till att begå våldtäkt. Detta gör även att fördomen som Katarina Wennstam beskriver, att män alltid vill ha sex och att alla män är potentiella våldtäktsmän fortlever i samhället, både genom rättsväsendet och genom pressen där fördomen ständigt reproduceras.

Utdragen nedan tolkar vi som en bekräftelse på att dagspressen fortfarande implementerar en stereotyp uppfattning av kvinnan med traditionella feminina egenskaper. Det sprider indirekt budskapet att kvinnan är underordnad mannen. Detta beskriver också Katarina Wennstam, nämligen att kvinnan finns för att tillfredsställa mannens behov. Detta resonemang leder till att det är befogat att utnyttja kvinnan sexuellt.

”Hon kanske är nymfoman, föreslog försvarsadvokat Peter Mutvei i hovrätten.”

(Expressen, s. 8, 2003-10-18)

”Han sade att han egentligen ville ha sex med någon som nästan kunde varit hans mamma [...] Det var hon som fick mig kåt.”

(Svenska dagbladet, s. 8, 2004-03-31)

”Hon gjorde männen till lags för att få slut på övergreppet”

(Expressen, s. 26, 2004-05-05)

Gärningsmännens och offrets psykiska eller fysiska hälsa framgår inte i någon av våra analysenheter i varken *Svenska dagbladet* eller i *Expressen*. Gärningsmännen framstår som att de är hotfulla och att har ett starkt psyke, egenskaper som traditionellt brukar ses som maskulina. Det kvinnliga offret får däremot karakteriseras av minnesluckor, svaghet, hjälplöshet och förnedring, egenskaper som traditionellt brukar ses som feminina och tillskrivas kvinnor.

”Hon är så besviken. Hon tycker att domstolen tror att hon var med på det här och att de tror att hon är en person som frivilligt ställer upp på det här [...] Hon har hela tiden försökt gå vidare, men allt har rivits upp på nytt och det har varit väldigt jobbigt för henne.”

(Svenska dagbladet, s.7, 2004-05-05)

4.2.3 Diskursen etnicitet

I våra analysenheter i *Svenska dagbladet* framgår varken gärningsmännens eller offrets etnicitet. Däremot kan man tolka vissa beskrivningar av gärningsmännen och deras handlingar i *Svenska dagbladet* som att de har invandrabakgrund. Katarina Wennstam menar att kvinnoförnedrande syn framgår i rapporteringen när gärningsmannen har invandrabakgrund.

”Det framgår av männens hänsynslösa beteende under natten och deras förakt för kvinnans människovärde och sexuella integritet.”

(Svenska dagbladet, s. 10, 2003-12-02)

I *Expressen* framgår dock att männen har invandrabakgrund i flera av analysenheterna. I tidningens första analysenhet nämns även att en av gärningsmännen hotade att döda den 35-åriga kvinnan. Det förstärker ytterligare bilden av att förövarna är farliga. Denna information i

kombination med att gärningsmännens invandrarbakgrund framgår tolkar vi som en indikation på det Ylva Brune beskriver, att invandarmän beskrivs som förtryckande och vana vid att ha makten över kvinnans leverne.

”De drev med henne, skrattade åt att hon utförde oralsex medan alla såg på [...] Hon har varit rädd, en av männen hotade till och med att döda henne”

(Expressen, s. 8, 2003-10-18)

Utdragen ovan från både *Svenska dagbladet* och *Expressen* är exempel på Katarina Wennstams resonemang om att gärningsmännens snedvridna kvinnosyn endast framgår i rapporteringen när gärningsmännen är invandrare. Det förstärker och reproducerar och generaliserar den allmänna uppfattningen av invandarmän som fångar i tusenåriga kulturmönster.

Det hävdar även Anna Bredström som menar att pressen förstärker de negativa egenskaper som enskilda individer har ur andra etniska grupper och dessa blir markörer för alla invandarmän. Därmed framställer tidningarna svenska våldtäktsmän som bättre än våldtäktsmän med invandrarbakgrund. Det blir en hierarkisk rangordning skapad av kulturell rasism trots att båda gärningsmännen har gjort sig skyldiga till samma avskyvärda brott, men det är invandraren som i slutändan blir syndabocken. Pressen skapar ett ”vi” och ”dem”. Därmed bekräftas även ytterligare en av Helen Benedicts våldtäktsmyter, allmänhetens missuppfattning om att invandrare är våldtäktsmän och att deras offer är svenska kvinnor.

När rapporteringen fortlöper i *Svenska dagbladet* skriver tidningen om ett av sms:en som en av gärningsmännen skickade till den 35-åriga kvinnan. Sms:et innehåller många felstavningar och gärningsmannen hänvisar till religion, vilket är en tydlig indikation på att han har invandrarbakgrund, även om *Svenska dagbladet* inte skriver ut det. I *Expressen* kan vi dock i flera analysenheter tolka att gärningsmännen har invandrarbakgrund. Därmed bekräftar *Expressen* den allmänna missuppfattningen att våldtäktsmän oftast är invandarmän.

”Du har förstöt våra liv. Gud komer strafa dig. Alla vet att du juger.”

(Svenska dagbladet, s.7, 2004-05-05)

”Hon svarar att hon har tre kåta syrianer där.”

(Expressen, s. 25, 2004-04-01)

4.3 Hagamannen

I augusti 1998 blev en 14-årig flicka överfallen av en okänd gärningsman i stadsdelen Haga i Umeå. Gärningsmannen försökte våldta den 14-åriga flickan men flydde innan våldtäkten fullbordades. Han döptes i media till Hagamannen. I maj 1999 blev en 26-årig kvinna överfallen och våldtagen i Hagaområdet. I oktober 1999 blev tre kvinnor överfallna i samma område. Ett av offren, en 50-årig kvinna, blev våldtagen medan de två andra kvinnorna, 23 och 18 år gamla, lyckades slå sig fria och fly. I mars 2000 blev två 22-åriga kvinnor överfallna i Umeå. En av kvinnorna blev våldtagen och den andra misshandlades. I december 2005 blev en 51-årig kvinna överfallen av en okänd gärningsman i Umeå. Den 51-åriga kvinnan blev svårt misshandlad och våldtagen. Efter att våldtäkten fullbordades försökte gärningsmannen döda kvinnan. Samtliga av de ovan nämnda fallen kopplades via DNA-prover till Hagamannen.

Den 29 mars 2006 greps 33-årige Niklas Lindgren av polisen misstänkt för att vara Hagamannen. Den 19 juli 2006 dömdes han av tingsrätten till 14 års fängelse för försök till våldtäkt, våldtäkt, grov våldtäkt och mordförsök. Domen överklagades till hovrätten. Den 2 oktober 2006 dömdes Hagamannen även i hovrätten till 14 års fängelse. Han fälldes för ännu en våldtäkt på en 15-årig flicka. Domen överklagades till Högsta domstolen men fick avslag.

4.3.1 Diskursen social bakgrund

Gärningsmannen var okänd för samtliga offer. Fallet Hagamannen bekräftar således den fabricerade bilden allmänheten har av en våldtäktsman. Även Katarina Wennstam beskriver den fabricerade bilden, att en våldtäktsman är en enstöring som lurar i buskarna och överfaller kvinnor. Däremot ändras denna bild när den misstänkte Hagamannen blir gripen. I de första analysenheterna i båda tidningarna får vi veta att han är motsatsen till vad allmänheten och rättsväsendet förväntade sig. Han är en socialt begåvad och tidigare ostraffad 33-årig familjefar.

”Det är viktigt att få svar på hur en social, begåvad och väletablerad familjefar kan leva ett sådant dubbelliv, hur han kan göra sig skyldig till de brott [...]”

(Svenska dagbladet, s. 8, 2006-04-23)

”Jag var arg på Hagamannen, och Niklas var inte sen att haka på, säger en nära arbetskamrat. Det är vidrigt, sa Niklas Lindgren bland annat till sina kollegor.”

(Expressen, s. 12, 2006-04-02)

I den första analysenheten i *Svenska dagbladet* beskrivs den misstänkte Hagamannen som chockad över anklagelserna. Han förnekar brotten medan polisen är säker på att han är den ökände gärningsmannen, eftersom hans DNA-prover stämmer överens med Hagamannens. I *Expressen* får läsaren veta att den misstänkte gärningsmannen hade ”Hagamannen” som smeknamn på sin arbetsplats, på grund av likheter med gärningsmannaprofilen. Dessutom publicerar *Expressen* namn och bild på Hagamannen i ett tidigt skede. *Svenska dagbladet* gör det flera månader senare och motiverar beslutet med att det är ett allmänintresse.

Mindre än en månad efter gripandet erkänner Hagamannen övergreppen efter självinitierade nya förhör. Nu råder det inga tvivel om att den misstänkta 33-åringen är den fruktade Hagamannen. Därefter börjar både *Svenska dagbladet* och *Expressen* gräva djupare i Niklas Lindgrens sociala bakgrund. I *Svenska dagbladet* står hans sociala bakgrund hela tiden i kontrast till gärningsmannaprofilen, att han har en ovanlig bakgrund bekräftas även av en kriminalkommisarie i tidningen. Det beskrivs att Niklas Lindgren är en ovanlig gärningsman eftersom han har haft samma livspartner sedan ungdomen, och att de har två barn tillsammans och är ett lyckligt par. Niklas Lindgren bodde på en gammal släktgård, hade ett fast jobb, hög arbetsmoral och ett stort intresse för bilar. Han har många vänner, och av dessa beskrivs han som en hängiven familjefar.

”Det här är en person som levt med dubbel bokföring, och som har både en hemlig och en social sida.”

(Expressen, s. 10, 2006-04-23)

”Gamla kompisar, grannar och Umeåbor talar om en helyllekille. En 33-årig bilplåtslagare som för några år sedan fick överta en gammal släktgård där har han fixat med huset och med bilar, som varit hans stora intresse.”

(Svenska dagbladet, s. 8, 2006-06-13)

Både *Svenska dagbladet* och *Expressen* implementerar därmed den fabricerade bilden som inte stämmer överens med verkligheten, att Hagamannens sociala bakgrund är ovanlig när det gäller gärningsmannaprofilen på en våldtäktsman. Därmed bekräftar tidningarna allmänhetens uppfattning att en våldtäktsman har en specifik bakgrund och personlighet. Enligt Katarina Wennstam kan en våldtäktsman vara "en helt vanlig man" som till synes inte skiljer sig från mängden. Majoriteten av alla anmälda våldtäkter utförs av män som är vanliga och kärleksfulla män med ordentliga yrken.¹⁴ Enligt Elisabeth Kwarnmark och Inga Tidefors är det vanligt att våldtäktsmän har multipla personligheter. Våldtäktsmän kan ge skenet av att ha ett ordentligt liv men dölja ett mörkt inre.

Fantombilden av en våldtäktsman fortlever i samhället eftersom båda tidningarna framställer Niklas Lindgren som en ovanlig gärningsman, trots att han är vanligare än vad man tror. Allmänheten har förutfattade meningar om hur en våldtäktsman ska vara eftersom vi har indoktrinerats med de myterna tidigare och i pressen reproduceras myten ständigt.¹⁵

"Men frågan är om vi någonsin kommer att kunna förstå, eller få förklarat, hur ondskan kunde bo i ett rött hus där det samtidigt fanns så mycket gott, så mycket kärlek. Denna blandning av ljus och mörker, att det inom varje människa ryms en obegriplig blandning av ont och gott, har Niklas Lindgren påmint oss om."

(*Svenska dagbladet*, s. 9, 2006-06-13)

Expressen väljer även att publicera vad som drev Hagamannen till överfallen. Av tidningen får vi även veta att Niklas Lindgren inte ser sig själv som psykiskt sjuk. Han beskriver att han hade en problemfri barndom och att han inte har blivit utsatt för övergrepp. I anslutning skriver *Expressen* även om Hagamannens alkoholvanor. Vi tolkar det som ett exempel på det Katarina Wennstam beskriver, att samhället försöker hitta lätta lösningar och enkla svar, en gemensam faktor och teori som är applicerbar på alla gärningsmän.

"Den enda förklaringen han har gett är: jag var full och uttröttad."

(*Expressen*, s. 8, 2006-04-28)

¹⁴ K Wennstam, *En riktig våldtäktsman*, sid. 117-119

¹⁵ K Wennstam, *Flickan och skulden*, s. 70

Efter att den fällande domen fastställdes i tingsrätten rapporterade *Expressen* om förklaringen till att Niklas Lindgren överföll och våldtog kvinnorna. Hagamannen skyller på att han drevs av spänning och sexuell lust, det är exempel på två våldtäktsmyter som Helen Benedict nämner, att våldtäkt handlar om sex och att angriparen motiveras av lust. I vår sista analysenhet i *Svenska dagbladet* nämns ingenting om Niklas Lindgrens sociala bakgrund när den fällande domen i hovrätten har fastställts.

”Att klara att utföra, att få henne till sexuell handling, det är spänning säger Niklas Lindgren.”

(*Expressen*, s. 19, 2006-09-21)

I *Svenska dagbladet* och *Expressen* blir offren omnämnda endast i faktarutor. Det framgår ingen information om deras sociala bakgrund förutom ålder, var de överfölls och vad de utsattes för under attacken. Av rapporteringen att döma framgår det tydligt att Hagamannen har huvudrollen, eftersom information om honom tar upp majoriteten av textutrymmet.

Av informationen som framgår i faktarutorna både i *Svenska dagbladet* och i *Expressen*, är ingen av kvinnorna ideala offer eftersom de går ute själva efter midnatt. Dessa ”dumheter” som kvinnor begår beskrivs som orsaken till att de blir våldtagna. Det är exempel på ännu en våldtäktsmyt som Helen Benedict beskriver. Däremot är det viktigt att påpeka att dessa omständigheter inte används för att förminska trovärdigheten hos våldtäktsoffren, eftersom gärningsmannen är en serievåldtäktsman och att samtliga var överfallsvåldtäkter. I allmänhetens ögon råder det därmed inga tvivel om att de är riktiga offer.

4.3.2 Diskursen genus

Svenska dagbladet beskriver den gripna gärningsmannen, misstänkt för att vara Hagamannen, som chockad över anklagelserna. Efter mindre än en månad i häktet erkänner den misstänkte Hagamannen att han är den polisen sökt efter. Här finns det en viss skillnad i *Svenska dagbladets* och *Expressens* rapportering. *Svenska dagbladet* vill betona att gärningsmannens psykiska hälsa är stabil genom att beskriva honom med egenskaper som anses vara maskulina.

Däremot tolkar vi *Expressens* rapportering som att Hagamannen är psykiskt skör, en egenskap som ses som feminin och brukar tillskrivas kvinnliga offer. Först när rapporteringen i *Expressen* blir mer djupgående lägger tidningen fokus på Hagamannens känslor och psykiska hälsa.

”Bröts ner i förhören.”

(*Expressen*, s. 10, 2006-04-23)

Därefter börjar *Svenska dagbladet* fokusera allt mer på Hagamannens känslor och psykiska hälsa. Han beskrivs med egenskaper som traditionellt ses som feminina. Tidningen beskriver att Hagamannen känner ångest och är rädd. Det tolkar vi som ett indirekt sätt att ge en psykologisk förklaring till våldtäkterna. Niklas Lindgren framställs nästan som ett offer för sin egen psykiska hälsa, vilket gör att läsaren kan känna empati för honom. Därmed hamnar Hagamannen närmare offret på skyldighetsskalan. I *Expressen* betonas dock att Hagamannen inte känner någon ånger eller bär på skuldkänslor. Dessutom går tidningen till viss del in på Hagamannens kvinnosyn.

”När Lennart Gustafsson (specialist inom rättspsykiatri) tog upp vad Lindgren anser om mäns attityd till kvinnor fick han bara ett flyktigt övergående leende till svar.”

(*Expressen*, s. 8, 2006-04-28)

”Han största ångest var rädslan att bli upptäckt [...] Allt är förstört [...]”

(*Svenska dagbladet*, s. 8, 2006-06-13)

Först efter att den fällande domen fastställts i hovrätten beskriver *Svenska dagbladet* att Niklas Lindgren har gjort sig skyldig till gärningar som har präglats av brutalt våld och förnedring. Hans psykiska hälsa eller känslor nämns inte i vår sista analysenhet. Nu passar han in i mallen som gärningsman. I *Expressen* tolkar vi det som att Niklas Lindgren framställs som skyldig redan i ett tidigt skede.

Hagamannens offer nämns endast i våra första analysenheter i *Svenska dagbladet*. Det beskrivs enbart att kvinnorna är lättade efter att Hagamannen har erkänt övergreppen. Deras känslor nämns inte överhuvudtaget i någon av de andra analysenheterna. Inget offer framgår enskilt, förutom i ett citat i vår sista analysenhet. Offren framställs snarare som statister i rap-

porteringen om Hagamannen eftersom deras versioner av överfallen inte framgår. Det leder till att offren blir abstrakta för läsaren. Även i *Expressen* beskrivs de kvinnliga offren i faktarutor i anslutning till artiklarna. Faktarutorna i *Expressen* är dock mer beskrivande än de i *Svenska dagbladet* och man betonar den brutala misshandeln som kvinnorna blev utsatta för under överfallen.

4.3.3 Diskursen etnicitet

Den okända gärningsmannens etnicitet framgår av vittnesuppgifter från offren, som har beskrivit hans signalement. Etnisk tillhörighet nämns endast i två av våra analysenheter ur *Svenska dagbladet*, medan det inte nämns alls i *Expressen*. Offrens etnicitet framgår varken i *Svenska dagbladet* eller i *Expressen*.

”Det är en man med svenskt utseende och svenskt tal utan tydlig dialekt.”

(Svenska dagbladet, s. 8, 2006-06-13)

I Sverige har vi urbana etniska minoriteter till följd av olika migrationsströmmar men även en ursprungsbefolkning. Som läsare undrar man vad ”svenskt utseende” baseras på, det vill säga om man utgår från den gemene svensken i Sverige eller om utseendet baseras på etnisk tillhörighet.

4.4 Stureplansfallet

Den 25 mars 2007 anmälde en 19-årig kvinna två män, 21 och 25 år gamla, för våldtäkt som ska ha ägt rum i en av männens lägenhet i närheten av Stureplan i centrala Stockholm. Både offret och de misstänkta gärningsmännen kände varandra sedan tidigare och hade en sexuell relation. Stockholms tingsrätt frikände männen från brottet den 4 maj.

Under sommaren samma år häktades den 21-årige mannen och hans 26-årige kompis misstänkt för att ha våldtagit en 23-årig kvinna i en lägenhet i stadsdelen Södermalm i Stockholm. Förundersökningen lades ned eftersom inga bevis kunde knyta männen till brottet. Emellertid överklagade den 19-åriga kvinnan tingsrättens dom till hovrätten. Den 17 oktober 2007 fällde hovrätten både 21-åringen och 25-åringen till fyra års fängelse för grov våldtäkt. Båda männen överklagade domen till Högsta domstolen men fick avslag.

4.4.1 Diskursen social bakgrund

Svenska Dagbladet beskriver den misstänkta 21-åriga mannen som en välkänd person som figurerar på Stureplan där han även är bosatt. Han är delägare i en krog i stadsdelen Kungsholmen i Stockholm och har en stor bekantskapskrets. Således uppfattar man som läsare den misstänkte gärningsmannen som en person som står högt upp i Stockholms nattlivshierarki. Han framstår som en välsituerad samhällsmedborgare.

”I nattlivet kring Stureplan är 21-åringen en välkänd person, ofta sedd på vimmelbilder från utelivet.” “[...] i en av männens etta i närheten av Stureplan.”

(Svenska dagbladet, s. 8, 2007-08-07)

Däremot får 21-åringen själv redogöra för sin sociala bakgrund i en intervju i *Expressen*. Enligt hans egen utsago framgår det att mediebilden av honom inte har speglat verkligheten. Han har inte en egen bostad och han är inte förmögen.

”Jag är inte förmögen. Jag har räkningar som jag har svårt att betala. Jag kommer inte ihåg när jag hade bord och köpte champagne sist [...] Det finns hundratusentals människor som lever mer glamouröst än mig. Jag bor ju hos mina föräldrar liksom.”

(Expressen, s. 11, 2007-08-31)

Av både *Svenska dagbladets* och *Expressens* rapportering att döma beskrivs den misstänkta 21-åringen betydligt tydligare än de andra gärningsmännen. 21-åringen får den största delen av textutrymme i samtliga artiklar. Vi tolkar det som en tydlig indikation på att han har huvudrollen och att hans kompisar, 25-åringen och 26-åringen som deltog i övergreppen, är mindre viktiga i rapporteringen om fallet. I alla valda artiklar rapporteras om den 21-åriga mannen, medan 25-åringen nämns enbart i anslutning till redogörelsen av kvinnans känslor för honom. 26-åringen nämns enbart i vår första analysenhet i *Svenska dagbladet* och i vår andra analysenhet i *Expressen*. Som läsare tolkar man denna skillnad tidningarna gör mellan de misstänkta gärningsmännen som att 21-åringen är mer brutal än de andra männen, trots att de misstänks för samma brott.

Den 19-åriga kvinnan figurerar enbart i en del av vår första analysenhet ur *Svenska dagbladet* där tidningen redogör för att hon var berusad under den aktuella kvällen och att hon har blivit förhörd om sin tidigare sexuella erfarenhet. I *Expressen* blir den 19-åriga kvinnan omnämnd först strax innan fallet tas upp i hovrätten. Bägge offren, den 19-åriga kvinnan samt den 23-åriga kvinnan, beskrivs som alkoholpåverkade och att de självmant följde med männen till en lägenhet.

”[...] festkvällen som började på en bar[...] där kvinnorna träffade de två männen[...] den 23-åriga kvinnan följde senare med männen till en lägenhet[...]”

(Svenska dagbladet, s.8, 2007-08-07)

”Vi träffade två tjejer. De tog kontakt med oss. Vi festade på stället Patricia. Där höll vi på med varandra. Vi hånglade med båda tjejerna”

(Expressen, s. 11, 2007-08-31)

Dessa omständigheter gör att fallet hamnar i en gråzon och att kvinnornas trovärdighet som våldtäktsoffer sjunker. Det framgår både av rättsväsendet och artiklarna som är rättegångsreferat att kvinnorna är långt ifrån bilden av det ideala offret.

När 21-åringen och 26-åringen blev friade från brottsmisstankar om våldtäkten på den 23-åriga kvinnan på Södermalm nämnde *Svenska dagbladet* inte något om de misstänkta gärningsmännens sociala bakgrund. I stället fokuserade man på den 23-åriga kvinnans sociala bakgrund i kontrast till att männens oskuld bevisades genom teknisk bevisning. *Expressen* valde att låta experter komma till tals för att kommentera den friande domen.

”Kvinnan har inte kunnat peka ut vem av männen som begick övergreppen, eller om det var båda. Det försämrar hennes trovärdighet [...]”

(Svenska dagbladet, s. 8, 2007-08-30)

”Väldigt ofta finns det teknisk bevisning. Svårigheten är att det inte finns några vittnen. I våldtäktsfall är det oftare en trovärdighetsfråga än i andra fall.”

(Expressen, s. 12, 2007-08-30)

Utdragen ovan tolkar vi som en indikation på att Helen Benedicts våldtäktsmyt om att kvinnor ljuger om att de har blivit utsatta för våldtäkt fortlever än i dag både i rättsväsendet och i pressens rapportering. Framförallt är det *Expressen* som låter experter uttala sig om den 23-åriga kvinnans trovärdighet. Av experternas utlåtanden framgår det tydligt att de anser att det ofta finns teknisk bevisning som binder gärningsmannen till brottet. Det är motsatsen till det Katarina Wennstam hävdar.

Efter att den friande domen har fallit rapporterar varken *Svenska dagbladet* eller *Expressen* om den 23-åriga kvinnan. När den 19-åriga kvinnans fall återupptogs i hovrätten rapporterades det om både den 21-åriga gärningsmannens och offrets sociala bakgrund. Redogörelser av deras livsstil får allt större utrymme i artiklarna både i *Svenska dagbladet* och i *Expressen*. Vi tolkar det som att det är väsentligt för att kunna avgöra om det rör sig om en våldtäkt eller inte beroende på hur väl aktörerna stämmer in på de ideala uppfattningarna av våldtäktsmän och våldtäktsoffer.

”Tjejen blåste cirka 1,5 promille i utandning dagen efter. Hon säger att hon kommer ihåg hur bra som helst. Det blir motsägelsefullt.”

(Expressen, s. 11, 2007-08-31)

”[...] påminner också kvinnan om att hon skrivit om när hon vaknade upp full med sugmärken och ont i kroppen utan att minnas varför.”

(Svenska dagbladet, s. 7, 2007-09-29)

”Han beskriver sig där som alkoholberoende och som en som inte bryr sig om andra.”

(Svenska dagbladet, s. 7, 2007-09-29)

Utdragen ovan tolkar vi även som en bekräftelse av den ideala gärningsmannen, någon vars impulser inte kan kontrolleras på grund av alkoholintag och någon som saknar empati för andra människor. Beskrivningen av gärningsmannen som inte förmår att känna empati med andra beskrivs även av Elisabeth Kwarnmark och Inga Tidefors som menar att gärningsmännen förnedrar kvinnor för att återfå kontroll och makt. Det är ett typiskt exempel på den ideala bilden av gärningsmannen som frodas i medierna men även hos allmänheten. Dessutom är beskrivningen av kvinnan ett typiskt exempel på någon som inte ses som ett trovärdigt våldtäktsoffer.

4.4.2 Diskursen genus

När den 19-åriga kvinnans fall återupptogs i hovrätten blev rapporteringen mer djupgående. *Svenska dagbladet* lät alla aktörer i fallet komma till tals, både de misstänka gärningsmännen och offret. Alla inblandade beskrev att kvinnan hade haft dominant sex med båda männen tidigare. Dessutom berättar kvinnan att hon blev kär i den misstänkta 25-åringen samtidigt som han själv säger att känslorna inte var besvarade och att de enbart hade en sexuell relation.

”De hade haft sex flera gånger, vid något tillfälle alla tre. Våldsinslag hade förekommit i form av örfilar och lättare slag – något som alla varit med på.”

(Svenska dagbladet, s. 6, 2007-10-17)

”Männen är tydliga med att de aldrig har haft känslor för kvinnan, det har bara handlat om sex.”

(Svenska dagbladet, s. 7, 2007-09-29)

Denna omständighet gör att fallet tar ännu ett djupare kliv in i gråzonen och att kvinnans trovärdighet sjunker både i rättsväsendets och i allmänhetens ögon. Kvinnan framstår som sexuellt frigjord, alkoholpåverkad vid det aktuella tillfället och att hon tidigare har varit med på liknande sexuella aktiviteter med gärningsmännen. Det gör att kvinnan inte passar in i bilden av det ideala våldtäktsoffret. Som Helen Benedict beskriver framstår den 19-åriga kvinnan mer som en vamp än en oskuld. Enligt den våldtäktsmyten är det inte möjligt att våldta en sexuellt frigjord kvinna.

I en intervju i *Expressen* framgår det dock enligt den 19-åriga kvinnans egen utsago att hon inte hade haft våldsamt sex med männen tidigare. *Svenska dagbladet* dementerar inte de tidigare uppgifterna som har framgått i deras rapportering.

”Felaktiga uppgifter som publicerats kunde dementerats med en gång – som att hon hade haft våldsex med männen tidigare. Det avfärdade jag helt i den senaste rättegången. Det är helt fel.”

(Expressen, s. 13, 2007-10-17)

I rapporteringen kan man även urskilja att offret delvis skuldbeläggs indirekt på grund av hennes tidigare relation till gärningsmännen och eftersom kvinnan inte var tillräckligt tydlig med att hon inte ville ha samlag.

”Männen måste ha insett att hon inte ville fortsätta.”

(Svenska dagbladet, s. 7, 2007-09-29)

”[...] men att männen inte uppfattade signalerna när hon inte längre ville vara med.”

(Svenska dagbladet, s. 6, 2007-10-17)

Utdragen tolkar vi som det Katarina Wennstam tar upp, att det är kvinnans ansvar att försäkra sig om att männen uppfattar klart och tydligt att hon inte är med på den sexuella akten. Där-

med implementerar även artikeln bilden av kvinnan som medskyldig ifall hon inte har gjort ett tillräckligt stort verbalt eller fysiskt motstånd. Att man lägger en del av skulden på offret gör att offret hamnar allt närmare förövaren på skyldighetsskalan. Det bekräftar även den allmänna uppfattningen och våldtäktsmyten att män inte kan kontrollera sina impulser när de provoceras sexuellt av en kvinna.

Dessutom hamnar gärningsmännen indirekt närmare offret på skyldighetsskalan när *Svenska dagbladet* nämner att det är en fruktansvärd situation för både männen och kvinnan. Båda framstår som offer för den stora mediala uppmärksamheten händelsen fick.

”Men oavsett om hovrätten kommer fram till att de begått ett brott eller inte har samtliga tre inblandade redan fått betala ett högt pris för händelsen.”

(Svenska dagbladet, s. 7, 2007-09-29)

Cynthia Carter menar att kvinnliga aktörer används endast för att få variation i rapporteringen, där de får stå för det känslomässiga. När *Svenska dagbladet* och *Expressen* rapporterar om Stureplansfallet ser vi tydliga exempel på att det är kvinnor som får illustrera känslor medan männen står för handling. Tendensen finns i de första analysenheterna och utvecklingen fortsätter även i de övriga artiklarna. Offrets psykiska och känslomässiga tillstånd beskrivs med egenskaper som traditionellt ses som feminina. Offret framstår som en svag och psykiskt skör kvinna.

”Jag gjorde det för att göra dem nöjda och tillfredställa dem, aldrig mig, säger kvinnan som erkänner att hon blev kär i 25-åringen.”

(Svenska dagbladet, s. 26, 2007-09-28)

”Gråten ekar i rättssalen. Den övergår i ett gällt kvidande och hulkande.”

(Svenska dagbladet, s. 7, 2007-09-29)

”Då bröt jag ihop helt och kände: Jag orkar inte en gång till.”

(Expressen, s. 13, 2007-10-17)

Utdragen tolkar vi som ett exempel på hur båda tidningarna fortfarande implementerar egenskaper som traditionellt ses som feminina på kvinnan. Det signalerar att kvinnan är underordnad gärningsmännen och att hon saknar egen vilja. Som Katarina Wennstam beskriver förmedlas det att kvinnans uppgift är att tillfredsställa männen vilket leder till resonemanget att det är berättigat att utnyttja henne sexuellt.

I samtliga artiklar i *Svenska dagbladet* och *Expressen* framstår gärningsmännen som psykiskt stabila eftersom deras psykiska hälsa eller känslor inte nämns. Deras känslor framgår först i slutet av vår sista artikel i *Svenska dagbladet* då de visar sitt missnöje över den fällande domen i hovrätten. Den 19-åriga kvinnan får även i den slutliga rapporteringen i båda tidningarna stå för känslor.

”Han är förkrossad. Jag tror att han har svårt att begripa [...]”

(Svenska dagbladet, s. 6, 2007-10-17)

”Omtumlande. Så beskrev den 19-åriga kvinnan sina känslor i går.”

(Expressen, s. 13, 2007-10-17)

4.4.3 Diskursen etnicitet

Huruvida gärningsmännen och deras offer var etniska svenskar eller invandrare framgick inte av rapporteringen i varken *Svenska dagbladet* eller *Expressen*.

5 Slutsats och diskussion

I denna studie har samtliga av Helen Benedicts elva våldtäktsmyter identifierats i våra fyra sexualbrottsfall. Sammanfattningsvis drar vi slutsatsen att pressen ofta använder sig av stereotyper och klyschor vid beskrivningen av gärningsmän respektive offer och att fördomar om sexualbrott därmed fortlever. I det här kapitlet presenteras våra slutsatser och funderingar kategoriserade under egna underrubriker.

5.1 Manlig dominans är normen på nyhetsredaktionerna

Enligt Katarina Wennstam är det kvinnliga journalister som gör de flesta rapporteringarna om våldtäkter. Det stämmer inte i våra analysenheter. I Rissnefallet var det flest manliga journalister i våra analysenheter och i fallet med Hagamannen var det flest kvinnor i både *Svenska dagbladet* och i *Expressen*. I Tumbafallet och Stureplansfallet var det däremot mer balanserat mellan manliga och kvinnliga journalister i båda tidningarna.

Däremot är det viktigt att påpeka att vi identifierade våldtäktsmyter i majoriteten av våra analysenheter till samtliga fall. Det är en indikation på att våldtäktsmyterna och de seglivade fördomarna frodas i svensk dagspress oberoende om det är en manlig eller en kvinnlig journalist som skriver. Det är en bekräftelse på det Helen Benedict och Katarina Wennstam nämner i sina böcker, nämligen att medierna ägs och styrs av män och att mäns tankemönster dominerar och är rådande invanda tankestrukturerna på nyhetsredaktionerna.

5.2 Maskulinum och femininum – det traditionella fortlever

Under den löpande rapporteringen i både *Svenska dagbladet* och *Expressen* har vi kunnat urskilja liknande tendenser, trots att det har gått så lång tid mellan fallen. *Svenska dagbladet* är återhållsamma med att presentera etnisk tillhörighet, känslor och hälsotillstånd. *Expressen* använder sig däremot i högre grad av detta och personifierar oftare artiklarna. Under den lö-

pande rapporteringen i *Expressen* låter både gärningsmännen och offren framstå med känslor och återger deras versioner av händelserna. Däremot formuleras händelserna, känslorna och andra omständigheter som hör till fallet på ett mer bisarrt och brutalt sätt.

Dessutom faller *Svenska dagbladet* och *Expressen* in i samma klyschor i samtliga fall, förutom i Rissnefallet, eftersom det oftast är kvinnor som får illustrera känslor och svaghet. Tidningarna utmanar därmed inte det traditionella maskulinum och femininum i sin nyhetsrapportering trots att det har gått flera år mellan de olika sexualbrottsfallen. Den traditionella synen att kvinnan är underordnad mannen och att hon har svag karaktär, är lättlurad, för känslig och vill vara alla till lags, speciellt mannen, fortlever i båda tidningarna. Det är dock viktigt att påpeka att *Expressen* gör det oftare medan *Svenska dagbladet* är mer återhållsamma.

5.3 Idealkonstruerade offer och gärningsmän i en verklig värld

Av alla våra fall att döma, förutom fallet med Hagamannen där det rörde sig om flera överfallsvåldtäkter, försökte rättsväsendet och därmed även tidningarna karakterisera kvinnorna. De försökte fastställa huruvida offret var en virgin eller en vamp enligt den rådande moralen i samhället. Denna idealkonstruktion som råder i samhällets ögon av det perfekta kontra det icke perfekta offret leder till att många sexualbrottsfall hamnar i gråzonen i media, mellan dessa två motpoler. Problemet med att kvinnorna hamnar utanför det idealkonstruerade systemet är att brotten är begånget men att ingen tror på offren.

Offren framställs antingen som horan eller madonnan och det genomgående temat i samtliga fall, förutom fallet med Hagamannen, är huruvida offret är medskyldigt till de sexuella övergreppen. Den rådande samhällsmoralen i kombination med seglivade myter om sexualbrott gör att kvinnorna i våra fall, förutom fallet med Hagamannen, som inte är ideala offer, inte blir trovärdiga i samhällets ögon.

Offrens sexuella bakgrund framgick i alla våra fall, förutom i fallet med Hagamannen. Samtliga kvinnor tillskrevs egenskaper på grund av sitt tidigare beteende gentemot gärningsmännen eller leverne som implementerade en bild av dem som promiskuösa kvinnor. Eftersom det rörde sig om överfallsvåldtäkter i fallet med Hagamannen var det enligt samhällets fabricerade bild av den typiska våldtäktsmannen uppenbart vem som var gärningsman och vilka som

var offren. Trots omständigheterna som de kvinnliga offren utsatte sig själva för förblev de ändå virgins och därmed riktiga offer i samhällets ögon eftersom gärningsmannen framställdes på ett monstruöst sätt.

Sexuell erfarenhet diskuteras både i Tumbafallet och i Stureplansfallet. Vi tolkar det som en indikation på att rapporteringen om kvinnliga sexualbrottsoffer fortfarande genomsyras av uråldriga våldtäktsmyter. Vi ser inga förändringar i rapporteringen om hur kvinnor blir omnämnda. Ärbarhet, sexuell erfarenhet och dumheter de utsätter sig själva för genomsyrar fortfarande rapporteringen i både *Svenska dagbladet* och i *Expressen*.

Katarina Wennstam nämner även att gärningsmännens sexuella bakgrund inte är relevant i rättsväsendet och därmed inte i pressen. Vi har upptäckt att det stämmer i samtliga fall, förutom i Stureplansfallet som även är det senaste fallet. Vi tolkar det som en indikation på att framställningen av gärningsmännen i pressen har förändrats och att det inte är enbart de kvinnliga offrens sexuella erfarenhet som är viktig.

Vi har identifierat att desto mer pressen idealiserar offret och lyfter fram dess goda egenskaper, samtidigt som man förstärker det negativa hos gärningsmannen, gör man brottet ännu mer avskyvärt i allmänhetens ögon. Trots att det rör sig om exakt samma brott med exakt samma inslag. Värdeladdade ord som läggs in förstärker det bestialiska hos gärningsmannen och det oskyldiga hos offret. Hur avskyvärd gärningsmannen är styrs av vem hans offer är och hur offret beskrivs i medierna.

5.4 Olika grader på offerskalan och skyldighetsskalan

Svenska dagbladet och *Expressen* väljer eller undviker medvetet att presentera viss information om gärningsmännen och offren. Rapporteringen i Tumbafallet genomsyrades i båda tidningarna av informationen att det var en tvåbarnsmamma som blev utsatt för sexuella övergrepp medan det inte nämns överhuvudtaget om gärningsmännens familjära förhållanden. Är det viktigt att i vissa fall lyfta fram att offret är en småbarnsmamma när man inte gör det i de andra fallen? Förminskar man då de andra offren i de andra fallen?

Det signalerar att det finns olika grader på skalan för offer och monstruösa handlingar. Då kan man undra vem eller vad som är orsaken till att vi i vårt undermedvetna ser mer eller mindre på vissa människor som offer och gärningsmän. Är det mediebilderna eller vi själva som implementerar det? Klyschor måste uppfyllas för att en händelse ska förtjäna en plats i medieutrymmet som en nyhetshändelse. Båda aktörerna måste passa in i sina roller perfekt, trots att de kanske inte stämmer överens med verkligheten.

Gärningsmännens barndom och huruvida de själva har blivit utsatta för sexuella övergrepp framgår inte i något av fallen, förutom i fallet med Hagamannen. Enligt Katarina Wennstam är det endast en bråkdel av de som har blivit utsatta för övergrepp som förgriper sig på andra. Majoriteten av de utsatta kommer aldrig att göra det. Det sägs inte mycket om gärningsmannens trassliga barndom för då blir han med framställd som ett offer. Även i Stureplansfallet blir gärningsmännen framställda som offer. Kan det vara så för att pressen inte kan skylla på ”invandrarkulturer” i dessa två fall?

I samtliga fall framgick även information om kvinnorna gjorde aktivt verbalt eller fysiskt motstånd till de sexuella övergreppen. Här vill vi gärna dra paralleller till att man i andra våldsbrott brukar råda offren att inte hamna i dispyt med gärningsmännen utan behålla lugnet för att inte provocera fram våldsamma handlingar. I samtliga av våra fyra sexualbrottsfall var aktivt motstånd en av de centrala frågorna som kunde bli en förmildrande omständighet för gärningsmannen, om kvinnan inte hade gjort tillräckligt motstånd.

5.5 Skev verklighetsbild reproduceras i pressen

En av journalistikens byggstenar är att allmänheten ska kunna förlita sig på att pressen förmedlar sanningar. Kan det vara en anledning till att medierna medvetet använder sig av strategin med ideala roller som tillskrivs gärningsmännen respektive offren för att de enligt den rådande samhällsmoralen är mer trovärdiga än fall i gråzonen? De andra fallen, som hör till majoriteten av sexualbrott, där offren inte är ideala och gärningsmännens bakgrund inte stämmer överens med våldtäktsmyterna, kanske inte ses som sanna och verkliga av allmänheten. Kan det vara orsaken till att det sopas under medieutrymmets matta och den ideala bilden som inte speglar verkligheten ständigt projiceras och reproduceras?

Inom journalistik använder sig pressen av berättartekniker för att det ska bli mer pedagogiskt för läsare att förstå skeenden man rapporterar om. Pressen använder sig av kontraster och polariseringar för att underlätta förståelsen. Idealiserar vi då och framhäver offrens och gärningsmännens olika roller mer än vad som är verkligt och befogat?

Det kanske är anledningen till att män inte tar åt sig mediebilderna av våldtäktsmän eftersom våldtäktsmännen målas upp som sinnessjuka eller monstruösa. Det gör att man inte tar på sig en kollektiv skuld eller kollektivt ansvar eftersom olikheter istället för likheter lyfts fram. Om de framställs som ovanliga, trots att de i själva verket inte är det, återger inte medierna då en skev bild av verkligheten, det vill säga en som inte speglar verkliga förhållanden?

5.6 Endast invandrare blir representanter för patriarkatet

Vi har även identifierat att kvinnoförnedrande syn hos gärningsmännen i våra fyra sexualbrottsfall oftast lyfts fram när gärningsmännen har invandrarbakgrund. Vi tolkar det som en indikation på hegemonisk maskulinitet. Man hittar hela tiden nya sätt att försvara sin egen kultur, maktobalans och könsroller och tar avstånd från invandrarna.

Att skapa en hotbild av den mörka, invandramannen och rasifiering av brottslighet är inget nytt i rasismens historia, det är ett globalt problem. Man spelar på de mest avskyvärda brotten för att förstora individens och samhällets farhågor ännu mer och skapa klyftor och avståndstagande till ”de andra”.

Gör man det för att flytta fokus från kvinnovåldet bland svenska män och familjer eller omedvetet för att sopa problemen under mattan? Spår av patriarkaliska kulturer där man delvis skuldbelägger kvinnan finns även i vår svenska kultur, både ur moralisk och ur juridisk aspekt. Sexuella övergrepp och kvinnomisshandel är patriarkatets viktigaste sätt att behålla och utöva makt över kvinnor. Även svensk kultur är patriarkalisk i den bemärkelsen eftersom våldtäkter och kvinnomisshandel förekommer oavsett etnisk tillhörighet.

5.7 Nostalgi – nationalism och traditionella könsroller

Enligt Anna Bredström är nationalismen genusrelaterad i grunden. Är denna nostalgi inom nationalismen anledningen till att rättsväsendet har ett mansdominerat perspektiv? Även när sexualbrottslagen uppkom var det viktigt med anständighet för att bli betrodd. Kvinnan var en betydelselös faktor vad gäller känslor och kränkningar. Dominansen av det manliga perspektivet och avsaknaden av den kvinnliga, offrets sida var påtagligt både då och är det än idag.

Blir våldtäkten legitim på grund av framställningen av kvinnans leverne, både i rättsväsendet, i medierna och i samhället? Medierna påverkar opinionsbildningen och bidrar till att kvinnor får en förvrängd bild av sig själva, sin plats i samhället och vad som är rätt och fel ur ett moraliskt och etiskt perspektiv.

Det är frågor som rör sexuella övergrepp handlar om etik och moral, men även om kulturkrockar, könsroller, bakgrunder och dess stränga ramar och alla gråzoner som finns mellan dessa sprickor.

Det väcker tankar om både genus, traditionella könsroller som har implementerats av samhället och våra stereotyper och förutfattade meningar om hur saker och ting ska vara, och hur det fungerar i dagens moderna Sverige. Kan man då dra slutsatsen att rättsväsendet, och därmed samhället, speglar de rådande åsikterna? Kan man då säga att sexuella övergrepp rättfärdigas och får legitimitet genom att säga att män provoceras till sexuellt våld?

5.8 Sexualbrott – en döljande slöja för underliggande problem

I samtliga av våra fyra fall försöker pressen avdramatisera de sexuella övergreppen och få övergreppen att framstå som mindre allvarliga genom att skylla på alkoholintag och sexuell lust. Som Helen Benedict beskriver reducerar bortförklaringarna komplexiteten i problemet.

Man menar då att sexualbrott orsakas för att förövaren har en stark sexuell lust i kombination med alkoholpåverkan. Enligt författarna Elisabeth Kwarnmark och Inga Tidefors är sexuella övergrepp ett uttryck hos gärningsmännen för vanmakt och tidigare maktlöshet (eller egna övergreppserfarenheter).

Därmed har vi större problem än sexuell lust och alkoholproblem som framgår i rapporteringen i samtliga av våra fyra fall. Det handlar om dålig självkänsla och självförtroende, samt förvrängda könsideal och idealbilder av vad som är manligt kontra kvinnligt, maskulint kontra feminint.

5.9 Myter om sexualbrott – ett globalt problem

Media påverkar opinionsbildningen och ger människor rapportering och information. Deras nyhetsvärdering och vad de väljer att lyfta fram för aspekter i sina nyheter påverkar i högsta grad om fördomar fortlever eller motverkas. De sätter agendan och indoktrinerar oss i den rådande samhällsideologin.

Problemen som tidigare forskning och författare beskriver om sexualbrott framgår i våra analysenheter. Det innebär att sexualbrott genomsyras av myter och fördomar i pressen. Därmed är dessa fördomar ett problem som finns på individuell, nationell och global nivå. Globaliseringen leder till ett flöde av företeelser och teorier som sprider en likhet i samhället. Därmed sprids även fördomarna och våldtäktsmyterna.

I våra analysenheter har vi identifierat samtliga elva våldtäktsmyter som Helen Benedict beskriver. Boken skrevs under tidigt 1990-tal och avser amerikanska förhållanden. Sexualbrottsfallen som författaren analyserade var från ett tidsspann som sträckte sig från sent 1970-tal till tidigt 1990-tal. Samtliga av våra analyserade sexualbrottsfall är från 2000-talet och avser svenska förhållanden.

Trots tidsskillnaden mellan våra och Helen Benedicts sexualbrottsfall och trots att det rör sig om olika länder, med olika villkor och förväntningar på pressen, blir dessa elva våldtäktsmyter ständigt reproducerade även i vår tid och i svensk dagspress. Vi har indoktrinerats i gamla myter och gör dem seglivade själva. Vi bidrar till deras fortlevande.

6 Förslag till vidare forskning

Ett vidare forskningsämne kan vara att analysera även hur det opinionsbildande materialets språkformuleringar i tidningarna ser ut, samt hur den påverkar allmänhetens bild av händelserna. En sådan undersökning skulle komplettera vår egen analys och ge en bättre helhetsbild av hur rapporteringen av fallen såg ut samt hur de uppfattades av allmänheten.

Utifrån tidigare forskning, men även utifrån egna observationer av innehållet i tidningar, tolkar vi det som att medierapporteringen genom tiden allt mer har börjat inkludera artiklar som handlar om sex. Ämnet sex får även egna avdelningar i många tidningar. Ett vidare forskningsämne kan vara att undersöka varför artiklar som handlar om sex har fått den expansion i media och hur det påverkar allmänhetens syn på sexualitet.

Vi anser även att det vore ett intressant forskningsämne att undersöka annonser och artiklar i tidningar som handlar om självförsvarskurser och försvarsredskap för kvinnor, samt i fall de förmedlar budskapet att det är kvinnornas ansvar att se till att inte utsättas för sexuella övergrepp.

Förslag till vidare forskning kan vara att studera skillnaden i hur manliga och kvinnliga journalister skiljer sig åt eller påminner om varandra när de rapporterar om sexualbrott.

Utifrån tidigare litteratur går det att identifiera resonemanget att kulturkrockar mellan män med invandrabakgrund och etniska svenska kvinnor får negativa följder. Den allmänna uppfattningen om den farliga invandrarmannen med en förnedrande kvinnosyn genomsyrar den tidigare forskningen. Ett vidare forskningsämne kan vara att analysera om denna rådande mediebild av invandarmän utmanas med en omväxlande rapportering eller om dessa fördomar fortlever i svenska nyhetsredaktioner.

7 Källmaterial och litteraturlista

7.1 Källmaterial

- 'Åtta begärs häktade', *Svenska dagbladet*, 4 februari 2000, sid. 7
- 'Misstänkta våldtäktsmän släpps', *Svenska dagbladet*, 16 februari 2000, sid. 9
- 'Lojal med gänget inte med familjen eller samhället', *Svenska dagbladet*, 28 februari 2000, sid. 14
- 'Mildrat åtal för ynglingar upprör kvinnojourerna', *Svenska dagbladet*, 6 april 2000, sid. 12
- 'Tre dömda för sexuellt utnyttjande', *Svenska dagbladet*, 6 maj 2000, sid. 18
- 'Utpekade', *Expressen*, 4 februari 2000, sid. 6
- 'Flickan kan ha skadats för livet', *Expressen*, 5 februari 2000, sid. 6
- 'De åtalas inte för våldtäkt', *Expressen*, 3 april 2000, sid. 6
- 'De skulle härma en porrfilm', *Expressen*, 6 april 2000, sid. 10
- 'Samtal med religiös ledare', *Expressen*, 6 maj 2000, sid. 21
- 'Kritiserat domslut i sexmål prövas igen', *Svenska dagbladet*, 14 oktober 2003, sid. 13
- 'Tumbamålet tas upp av HD', *Svenska dagbladet*, 2 december 2003, sid. 10
- 'Offrets tillstånd vid våldtäkt utan betydelse', *Svenska dagbladet*, 20 december 2003, sid. 16
- 'Uppsåt avgör dom i Tumbamålet', *Svenska dagbladet*, 31 mars 2004, sid. 8
- 'Striden för upprättelse över', *Svenska dagbladet*, 5 maj 2004, sid. 7
- 'Förnedrad i rätten' *Expressen*, 18 oktober 2003, sid. 7
- 'Jag tänkte det här går över' *Expressen*, 4 november 2003, sid. 10
- 'Sexoffrets sista chans', *Expressen*, 30 mars 2004, sid. 20
- 'Väninnan: Det gick inte att få kontakt', *Expressen*, 1 april 2004, sid. 25
- 'HD friar männen från övergrepp vid gruppsex', *Expressen*, 5 maj 2004, sid. 26

- 'DNA-prov blev mannens fall', *Svenska dagbladet*, 30 mars 2006, sid. 6
- 'Hagamannen erkänner sex kvinnoöverfall', *Svenska dagbladet*, 23 april 2006, sid. 8
- 'Hagamannen passade inte profilen', *Svenska dagbladet*, 29 april 2006, sid. 16
- 'Hans värsta ångest var rädslan att bli upptäckt', *Svenska dagbladet*, 13 juni 2006, sid. 8-9
- '14 års fängelse för Hagamannen', *Svenska dagbladet*, 3 oktober 2006, sid. 6
-
- 'Kvinnan fick örat avbitet', *Expressen*, 30 mars 2006, sid. 14
- 'Han kallades Hagamannen', *Expressen*, 2 april 2006, sid. 12
- 'Bröts ner i förhören', *Expressen*, 23 april 2006, sid. 10
- 'Jag var full och trött', *Expressen*, 28 april 2006, sid. 8
- 'Därför våldtog jag kvinnorna', *Expressen*, 21 september 2006, sid. 19
-
- 'Nöjesprofiler anhållna för våldtäkt', *Svenska dagbladet*, 7 augusti 2007, sid. 8
- '''Stureplansprofil'' fri från brottsmisstanke', *Svenska dagbladet*, 30 augusti 2007, sid. 8
- '''Min livslust är borta''', *Svenska dagbladet*, 28 september 2007, sid. 26
- 'Kvinnan orkade inte stanna', *Svenska dagbladet*, 29 september, sid. 7
- 'Skadeintyg tungt bevis i hovrätten', *Svenska dagbladet*, 17 oktober, sid. 6
-
- 'Han började ta på mig', *Expressen*, 8 augusti 2007, sid. 19
- 'SMS-trafiken kan fälla dem för våldtäkt', *Expressen*, 9 augusti 2007, sid. 12
- 'Problemet är att vittnen saknas', *Expressen*, 30 augusti 2007, sid. 12
- '''Jag är inte någon våldtäktsman''', *Expressen*, 31 augusti 2007, sid. 11-13
- '''Äntligen fick jag rätt''', *Expressen*, 17 oktober 2007, sid. 13

7.2 Litteraturlista

Benedict, Helen, *Virgin or vamp - how the press covers sex crimes*, Oxford University press, 1993

Bredström, Anna, "Maskulinitet och kamp om nationella arenor – reflektioner kring bilden av "invandrarkillar" i svensk media", i *Maktens (o)lika förklädnader*, Atlas akademi, 2007

Brune, Ylva, "Invandrare i mediearkivets typgalleri", i *Maktens (o)lika förklädnader*, Atlas akademi, 2007

Carter, Cynthia, "Everyday news of sexual- violence", i *News, gender and power*, Routledge, 1998

Elisabeth Kwarnmark, Inga Tidefors Andersson, *Förövarpsykologi - Om våldtäkt, incest och pedofili*, Stockholm: Natur och kultur, 1999

Kristina Lundgren, Birgitta Ney och Thorsten Thurén. *Nyheter – Att läsa nyhetstext*, Ordfront bolag AB, 1999

Wennstam, Katarina, *Flickan och skulden - En bok om samhällets syn på våldtäkt*, Albert Bonniers förlag, 2002

Wennstam, Katarina, *En riktig våldtäktsman – En bok om samhällets syn på våldtäkt*, Albert Bonniers förlag, 2004

8 Bilaga

Nedan presenteras alla våra operationella indikatorer kategoriserade under de tre diskurserna: social bakgrund, genus samt etnicitet.

Diskursen social bakgrund

- Ålder
- Sexuell erfarenhet
- Alkohol/Narkotikaintag
- Rykten
- Brottregister
- Utbildning/Yrke
- Familjära förhållanden
- Tidigare beteende
- Tidigare utfört/Blivit utsatt för övergrepp
- Tidigare relationer till offer/ gärningsman
- Beteende mot offer/gärningsman
- Våldtäktsman eller bra man
- Psykisk/Fysisk hälsa före/efter övergreppet
- Skuldbeläggs offer/Gärningsman redan i början
- Problem hos individ/grupp/samhälle
- Våldtäktsmyter

Diskursen genus

- Starka män/Svaga kvinnor
- Maskulina/Feminina egenskaper
- Sexualdrift
- Virgin or Vamp
- Klädsel
- Det verbala/fysiska motståndets kraft
- Våldtäktsmyter

Diskursen etnicitet

- Svensk/invandrare
- Nationalism
- Rasism
- Kulturskillnader
- Religion
- Utopisk självbild
- Våldtäktsmyter